

ЗАБРАЊЕНИ НАЧИНИ БОРБЕ У МЕЂУНАРОДНОМ ХУМАНИТАРНОМ ПРАВУ

Апстракт: Међународно право од давнина садржи норме које забрањују одређене начине борбе и спречавају да се ратовање изроди у несврсисходно и подмукло убијање. По свом карактеру забране у избору начина борбе могу бити опште и посебне. Док се прва врста ограничења изражава кроз неколико основних правила која се сматрају руководним начелима међународног хуманитарног права, посебне забране садрже прецизна упутства борцима о томе како се не сме поступити у извођењу конкретних борбених дејстава. Као начини ратовања посебно су забрањени: перфидија, ускраћивање милости, злоупотреба међународно признатих знакова и националних амблема, убијање или рањавање непријатеља онеспособљеног за борбу, напад на лица која су напустила погођени ваздухоплов, уништавање, заплена и пљачка непријатељске имовине, репресалије против заштићених лица и објеката, принудна служба, узимање талаца, депортација, изнуривање глађу и терор. Повреда правила о забрањеним начинима борбе представља ратни злочин по међународном праву и има за последицу грађанску одговорност државе и кривичну одговорност појединаца.

Кључне речи: метод борбе, перфидија, ратна лукавства, ускраћивање милости, лице онеспособљено за борбу, пљачка, ратни плен, тешка повреда, ратни злочин.

І УВОД

Суштина постојања правила међународног хуманитарног права своди се на ограничења и забране у вођењу оружане борбе. Она су резултат компромиса између начела војне потребе и поштовања захтева човечности. У том смислу забране се појављују као негација идеје “тоталног” оружаног сукоба, будући да искључују могућност вођења борбе у којој не би било никаквих ограничења.¹

Међународно право од давнина садржи норме које забрањују одређене начине борбе и тиме спречавају да се ратовање изроди у дивљаштво и несврсисходно и подмукло убијање. Те забране, засноване на основним моралним стандардима, војничкој части и достојанству, стваране су кроз праксу држава и неписано обичајно право. Током времена оне су допуњаване и прошириване у складу са напредком и развојем ратне технике и данас су претежним делом кодификоване у већем броју међународних уговора.

По свом карактеру и значају забране у избору начина борбе могу бити опште и посебне. Прве се изражавају кроз неколико основних правила која се односе на ограничења коришћења одређених метода борбе, али се, с обзиром на висок степен општости, могу истовремено сматрати и правним принципима међународног хуманитарног права. Ради се заправо о руководним начелима која треба да послуже као образац понашања страна у оружаном сукобу у случајевима када нема конкретних правила. Стране у сукобу морају о њима стално водити рачуна приликом планирања и извођења војних операција.²

Међутим, општа ограничења и забране нису сами по себи довољни, пошто не садрже јасна и прецизна упутства за борце о томе како поступити у извођењу конкретних борбених дејстава. Зато је потребно да се они допуне и разраде путем посебних забрана у погледу начина борбе. Њихова је сврха да се искључи или сведе на најмању

1 Смисао тих забрана је да се у оружаном сукобу не сме нападати било ко, било шта, било чиме и било како. У зависности од тога ограничења се могу односити на лица, добра средства и начине борбе. Метод или начин борбе представља свако тактичко или стратегијско средство употребљено да се непријатељ савлада или ослаби, тј. умањи његова способност за борбу. Више о томе: E.David, *Principes de droit des conflits armés*, Bruxelles, 1999, p.42.

2 Б.Јанковић. З.Радивојевић, *Међународно јавно право*, Ниш, 2009, стр.473.

могућу меру свака могућност двосмисленог или погрешног тумачења општих правила о начину вођења борбе.³

II ПОРЕКЛО И РАЗВОЈ ЗАБРАНА

Порекло правила која садрже забране у погледу метода вођења рата сеже далеко у прошлост. Ма колико се дубоко залазило у историју, увек се могу наћи неки обичаји који су забрањивали ратовање на начин супротан војничком моралу и части. Иако то нису правила међународног хуманитарног права у данашњем смислу, она представљају корене на којима почивају и од којих су се развијала савремена ограничења начина борбе.⁴

Још у старом веку сазрела је свест о томе да се рат мора одвијати у границама одређених правила, те да нису допуштени сви начини његовог вођења. Упркос свој бруталности коју је носио рат, прве норме засноване на прављењу разлике између часног војника и варварина формулисане су у античко доба. Тако се од најстаријих времена искристалисало начело забране вероломства, тј. да се дата реч треба поштовати и према непријатељу. Тај принцип долазио је до изражаја приликом предаје и прекида ватре, док се прекршај задате речи оштро кажњавао.⁵

У средњем веку посебан значај имала је идеја витешког понашања у рату. Из тог доба потиче схватање да се рат мора водити часно, а да су издајнички и преварни поступци недостојни војника који припада цивилизованим народима. Витешко понашање подразумевало је поштовање противника као људских бића, па су се ратници уздржавали нарочито од нечасних и окрутних метода борбе, избегавајући тако непотребну патњу противника. С обзиром да сувишна патња

3 К.Обрадовић, Правила о извођењу непријатељстава у међународним оружаним сукобима, Међународно хуманитарно право: развој, примена, санкције, приредио М.Деспот, Београд, 2002, стр.180.

4 И заиста, пише проф. М.Радојковић у нашем првом послератном уџбенику ратног права (Рат и међународно право, Београд, 1947, стр.3) “маколико дубоко залазили у историју сукоба међу народима, ми наилазимо на извесне обичаје који су увек били поштовани и који, спречавајући самовољу зараћених страна, представљају зачетак једног истинског ратног права.”

5 Г.Перацић, Међународно ратно право, Београд, 1966, стр.150.

припадника непријатељске стране никада није кључна за остварење заданих ратних циљева, витештво у борби није се противило било којој војној логици.⁶

Из овог периода води порекло и правило да је забрањено нападати непријатеља који се предао или положио оружје. Том приликом није од значаја да ли је то учинио својевољно или је остао без средства за вођење борбе. Частан војник таквом непријатељу треба да поштети живот и дугује му понашање којим се поштује његово лично достојанство.⁷

На прелазу у нови век постојеће забране у погледу начина ратовања, засноване на моралним нормама и начелима, прерастају у правила неписаног, обичајног међународног ратног права. Процес њиховог уговорног уобличавања започиње тек у другој половини 19. века. Париска поморска декларација из 1856. године први је уговор кодификационог карактера којим су установљена ограничења у начину извођења војних операција. Према овој Декларацији у поморском рату забрањено је гусарење и заплена имовине на бродовима под непријатељском заставом.⁸ Други значајан документ писаног права из овог периода је Петроградска декларација о употреби експлозивних метака од 1868. године. У њеној преамбули је као основни принцип ратног права прокламовано начело да једини законити циљ рата представља слабљење војне силе непријатеља.⁹

Најпотпунија кодификација забрањених начина ратовања извршена је на Другој хашкој конференцији 1907. године. Међу већим бројем уговора који су усвојени на овој Конференцији посебан значај има IV Хашка конвенција о законима и обичајима сувоземног рата којој је придодат посебан Правилник.¹⁰ Поред општих ограничења и принципа ратног права, Хашки правилник предвидео је широк круг

⁶ J.Pictet, *Development and Principles of Humanitarian Law*, Dordrecht-Geneva, 1985, pp.22-23

⁷ G.Best, *Humanity in Warfare*, London, 1980, p.11.

⁸ Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.303.

⁹ D.Schindler, J.Toman, *The Laws of Armed Conflicts, A Collection of Convention, Resolutions and Other Documents*, Dordrecht-Geneva, 1988, p.9; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.375.

¹⁰ *International Law concerning the Conduct of Hostilities*, Geneva, 1988, pp.16-30; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр. 304-315.

конкретних забрана у погледу начина ратовања. Одредбе о забрани одређених поступака зарађених страна садрже V Хашка конвенцији о правима и дужностима неутралних сила или лица у случају сувоземног рата и IX Хашка конвенција о бомбардовању поморским снагама у време рата

У периоду између два светска рата није остварен напредак на плану кодификације правила о методима ратовања. Једини изузетак представљало је усвајање Лондонског протокола о правилима вођења подморничког рата 1936. године.¹¹ Тако су одредбе Хашког правилника о законима и обичајима сувоземног рата, као и хашких конвенција из области поморског рата остале најважнији извор забрана и ограничења у погледу начина борбе и основни правни критеријум за оцену законитости вођења непријатељстава током оба светска рата. На њих су се у својим пресудама изричито позвали међународни војни судови у Нирнбергу и Токију, сматрајући их делом обичајног међународног права које је обавезујуће за све зарађене стране.¹²

Када се непосредно после Другог светског светског рата приступило свеобухватној кодификацији ратног права ревизија постојећих правила о начинима ратовања није била у првом плану. Уместо тога, највећа пажња посвећена је унапређењу заштитите појединих категорија лица у рату кроз усвајање четири Женевске конвенције из 1949. године. Из тих разлога у ове конвенције укључен је веома мали број одредаба које се непосредно односе на ограничења у погледу метода борбе. Оне се могу наћи само у Другом делу IV Женевске конвенције који је посвећен општој заштити цивилног становништва од неких последица рата.¹³

Убрзо након усвајања Женевских конвенција показало се да одсуство савремених правила и ограничења у погледу начина вођења непријатељстава представља озбиљну слабост кодификованог ратног права. Нагли развој и напредак ратне технике и појава нових концепција о вођењу рата учинили су одредбе Хашког правилника

11 League of Nations Treaty Series, Vol.CLXXIII, 1936-37, pp.355-357; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.341.

12 Trial of Major Criminals Before the International Military Tribunal, Nürnberg, 1946, Vol.XXII, p.497.

13 Чл.13-26 Конвенције; текст видети у Службеном листу ФНРЈ, бр.24/50.

и конвенција од 1907. године о забрањеним методама ратовања застарелим и практично непримењивим. Зато је већ средином 60-тих година прошлог века покренуто питање кодификације нових правила о извођењу војних операција. На XX Конференцији Црвеног крста одржаној у Бечу 1965. године усвојена је посебна резолуција која ће се показати одлучујућом за даљи развој у овој области. У њој је као један од основних принципа савременог међународног хуманитарног права прокламовано начело да право страна у сукобу на избор начина вођења борбе није неограничено. Исти принцип нашао је место у резолуцији Генералне скупштине Уједињених нација 2444 (XXIII) која је усвојена 19. децембра 1968. године под називом "Поштовање људских права у оружаним сукобима".¹⁴

Захваљујући напорима Међународног комитета Црвеног крста и Уједињених нација нова кодификација правила међународног права која се примењују у оружаним сукобима спроведена је на Дипломатској конференцији у Женеви 1977. године¹⁵ усвајањем Допунског протокола (I) уз Женевске конвенције о заштити жртава међународних оружаних сукоба.¹⁶ Овај Протокол, за разлику од Женевских конвенција, није ограничен само на хуманитарну заштиту лица и објеката повезаних са њима, већ обухвата и правила о извођењу војних операција. Тако је после пуних седамдесет година од доношења Хашког правилника дошло до усвајања једног међународног уговора којим су детаљно регулисана ограничења и забране у погледу начина вођења непријатељстава.

Одредбе о забрањеним начинима борбе налазе се у Одељку I Трећег дела Протокола који носи наслов "Методe и средства ратовања".¹⁷ Пошто је прокламовао неколико општих ограничења у погледу метода ратовања, Протокол садржи читав низ конкретних забрана. Неке од њих су преузете из постојећег обичајног и уговорног права, с тим што су формулисане на много јаснији и прецизнији начин. Друга група забрана уведена је по први пут у међународно хуманитарно

14 D.Schindler, J.Toman, op.cit., pp.28-31.

15 Actes de la Conférence diplomatique sur la réaffirmation et le développement du droit international humanitaire applicable dans les conflits armés (Genève 1974-1977), 1978, vol.I-XVII.

16 Текст видети у Службеном листу СФРЈ, Међународни уговори, бр.16/78.

17 Чл.35-42.

право. Реч је заправо о новинама у односу на важеће изворе које је наметнуо модеран развој ратне технике. Неке одредбе о забрањеним начинима ратовања могу се наћи у Делу IV Допунског протокола II из 1977. године који је посвећен заштити цивилног становништва у немеђународним оружаним сукобима.¹⁸

III ОПШТА ОГРАНИЧЕЊА

Прво и најстарије опште ограничење у избору начина борбе представља принцип да је **слабљење војне снаге непријатеља једини законити циљ рата**. Извор овог начела је већ поменута преамбула Петроградске декларације из 1868. године у којој се, између осталог, каже да је “једини законити циљ које државе морају себи поставити у рату слабљење војне снаге непријатеља” и “да је у ту сврху довољно онеспособити за борбу што је могуће већи број људи”.¹⁹

За војничку победу, дакле, није неопходно потпуно уништење противника. Методи борбе који се користе у рату не смеју по сваку цену тежити да се противнички војници убију. Довољно је да они буду избачени из борбе, а до тога најчешће долази када су рањени или болесни, ако остану без оружја или се безусловно предају. У том случају лицу које више није у стању да се бори мора се поштедети живот, јер његово убиство није нужно и неопходно за остварење војне победе. Употребом начина вођења борбе који би неизбежно водили одузимању живота противника или непотребном разарању добара био би прекорачен законити ратни циљ.²⁰

Из тог ограничења даље произилази обавеза страна у сукобу да приликом коришћења метода борбе у свако доба праве разлику између бораца и војних објеката и цивила и цивилних добара.²¹ Само борци имају право да се међусобно рањавају и убијају, будући да се тиме слаби војна моћ непријатеља. Борбена дејства могу се, такође, усмеравати на

¹⁸ Чл.13-18; текст видети у Службеном листу СФРЈ, Међународни уговори, бр.16/78.

¹⁹ D.Schindler, J.Toman, op.cit., p.9; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.375.

²⁰ Х.П.Гасер, Међународно хуманитарно право - увод, превод, Сарајево, 1999, стр. 12.

²¹ К.Обрадовић, op.cit, стр.174-175

војне објекте чијим се уништењем или онеспособљавањем постиже војна предност у односу на противника. Предмет напада не смеју бити цивили и цивилни објекти јер би тиме био премашен легитимни војни циљ. Они уживају заштиту и морају у свакој прилици бити поштеђени од последица непријатељства.

Следеће ограничење опште природе је начело да **право страна у сукобу на избор начина ратовања није неограничено**. Тај принцип изворно је настао као творевина обичајног права и односио се само на средства ратовања, тј. оружје. У процесу кодификације ратног права он је укључен у више међународних уговора, да би тек у новије време његова примена била проширена на методе борбе.

На терену писаног права по први пут се појављује у нацрту Бриселске декларације о ратним законима и обичајима из 1874. године. У овом акту, који државе учеснице конференције нису никада званично усвојиле, речено је да “ратни закони не допуштају зарађеним странама неограничену моћ у избору средстава којима се шкоди непријатељу”. Оксфордски приручник који је 1880. године израдио Институт за међународно право садржи, такође, одредбу према којој закони рата не признају зарађенима неограничену слободу у погледу средстава за наносење штете непријатељу.²² Иако поменути документи нису имали статус обавезујућих извора ратног права, несумњив је њихов утицај приликом званичног формулисања овог ограничења од стране држава.

Хашки правилник из 1907. године преузима тај принцип у свом познатом чл. 22 који гласи: “Зарађене стране немају неограничено право у избору средстава за борбу против непријатеља”.²³ То је начело потврђено већ поменутиим резолуцијама међународне конференције Црвеног крста из 1965. и Генералне скупштине УН од 1968. године у којима се изричито каже да право страна у сукобу на избор средстава за наносење губитака непријатељу није неограничено.²⁴ Допунски протокол I из 1977. године иде корак даље прецизирајући по први пут да се наведено ограничење тиче не само средстава, већ и начина

22 D.Schindler, J.Toman, op.cit., p.36-37.

23 International Law concerning the Conduct of Hostilities, Geneva, 1988, pp.16-30; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.304-315.

24 D.Schindler, J.Toman, op.cit., pp.28-31.

ратовања. У том смислу члан 35 став 1 Протокола прописује да ‘у сваком оружаном сукобу право страна да бирају методе и средства ратовања није неограничено’.²⁵

Међу општим ограничењима налази се и начело да су **забрањени начини борбе којима се проузрокују сувишне повреде и непотребне патње**. Порекло ове забране поново је везано за преабулу Петроградске декларације у којој се напре говори о ‘употреби оружја које би непотребно увећавало патње људи онеспособљених за борбу или би учинило њихову смрт неизбежном’, да би потом било речено како је ‘употреба таквих оружја противна законима човечности’²⁶. Овом Декларацијом у ратно право уведена је забрана наношења непотребних патњи, као и принцип да је коришћење оружја које непотребно увећава патње лица избачених из борбе супротно законима хуманости.

Та забрана је потврђена у докумената ратног права из периода Хашких мировних конференција од којих посебан значај има преамбула Декларације о забрани употребе зрна која се шире или се лако распрскавају у људском телу (дум-дум меци) из 1899. године.²⁷ Хашким правилником установљена је општа забрана употребе оружја, метака или материја способних да проузрокују непотребне патње (чл. 23, став 1, тачка д). Међутим, као и у претходном случају, забрана се односила искључиво на средства ратовања, да би тек са усвајањем Допунског протокола I њена важност била протегнута на начине вођења борбе. У том погледу одредба његовог члана 35, став 2 не оставља места никаквој сумњи: забрањује се како употреба оружја, пројектила и материјала, тако и метода ратовања који проузрокују сувишне повреде и непотребне патње.

Сврха ове забране није да се искључи свака могућност наношења повреде и патње коришћењем одређеног метода ратовања, јер је тако висок степен хуманизације немогућ у оружаном борби. Њен је циљ да се само спречи проузроковање оних повреда које нису битне за остварење војног циља. У том смислу патња је непотребна када је

²⁵ Текст видети у Службеном листу СФРЈ, Међународни уговори, бр.16/78.

²⁶ D.Schindler, J.Toman, op.cit., p.9; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.375.

²⁷ International Law concerning Conduct of Hostilities, Geneva, 1989, p.167; за преведени текст: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007, стр.376.

изазвана коришћењем начина ратовања који нису оправдани војном предношћу, било зато што такве предности уопште нема или је у најбољем случају корист незнатна.

Усклађивању начина вођења борбе са војном потребом служи и начело пропорционалости које је у међународном хуманитарном праву створено управо као допуна општих забрана. Према том начелу, употреба одређеног метода ратовања и њиме проузроковане повреде не смеју бити несразмерни циљу и предвиђеној војној предности.²⁸

Правило о забрани начина борбе којима се изазивају непотребне патње и сувишне повреде има императивни карактер у међународном хуманитарном праву. Као *jus cogens* норма она је безусловна и мора се поштовати у свакој прилици. Од ње нису допуштена никава одступања чак ни у случају крајње нужде или када то захтева неопходна војна потреба.²⁹

Забрана начина борбе којима се проузрокују оштећења животне средине спада у ред новијих општих ограничења. Појавила се као израз јачања еколошке свести међународне заједнице и растуће бригае за очување животне средине³⁰ од ризика које са собом носи савремени оружани сукоби. Међутим, непосредан повод да се приступи уговорном регулисању ове забране није била опасност од оштећења животне средине, која је иначе пратећа последица сваког ратовања, већ, пре свега, могућност да се се њено смишљено уништавање употреби као метод слабљења војне моћи непријатеља.

Конвенција о забрани коришћења техника које мењају човекову околину у војне или било које непријатељске сврхе из 1976. године³¹ први је међународни уговор закључен у овој области. Она обавезује државе да не користе било какве технике које би имале широко распрострањене, дуготрајне и тешке последице у циљу уништавања, оштећења или повреде непријатеља. Под техникама за промену човекове околине подразумева се свака промена изазвана свесним ма-

28 Х.П.Гасер, *op.cit*, стр.63-64.

29 У овом смислу: К.Обрадовић, *op.cit*, стр.173.

30 Више о томе: В.Вукасовић, *Заштита и унапређење човекове средине – међународно правно регулисање*, Београд, 1980, стр.5 и даље.

31 Усвојена 10. децембра 1976. године резолуцијом Генералне супштине 31/72. Конвенција је ступила на снагу 1978. године.

нипулисањем природним процесима на Земљи, у њеној биосфери, литосфери и атмосфери, као и космичком пространству.³²

Општа забрана употребе начина борбе који оштећују животну средину садржана је у чл. 35, став 3 Допунског протокола I. Према тој одредби забрањује се коришћење начина ратовања који су намењени или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења човекове околине. Ово опште правило ојачано је и посебном одредбом у чл. 55 која штити човекову природну околину.

На овај начин Протокол иде много даље од Конвенције, забрањујући не само намерно наношење штете животној средини током оружаних сукоба, већ и коришћење метода ратовања који проузрокују случајне штете. Међутим, под забрану из Протокола може се подвести само штета чије последице погађају широке области, трају дужи период и тешко оштећују природну средину, али не и обичне колатералне штете проузроковане начинима борбе који се користе у војним операцијама током конвенционалног ратовања.

Забрана коришћења неселективних начина борбе представља још једно опште ограничење новијег датума. Уведена је Допунским протоколом I и односи се на методе ратовања који се приликом коришћења не могу строго усмерити ка војним циљевима, већ погађају цивиле и цивилне објекте. Они се везују за тзв. слепе или насумичне нападе који се предузимају без избора циља.

Под таквим нападима Протокол (чл. 51, ставови 4 и 5) подразумева нападе при којима се примењују начини борбе који, с обзиром на своју природу и својства, не могу бити управљени на одређени војни објект, као и нападе у којима се користе методи чије се дејство не може контролисати, јер погађају без разликовања војне објекте и цивиле и цивилне објекте. Ту спадају напади бомбардовањем без обзира на коришћене методе приликом којих се као јединствени војни циљ узима одређени број јасно одвојених и различитих војних циљева смештених у неком граду, селу или другој зони где је слична концентрација цивила и цивилних објеката. Као простори који садрже концентрацију

32 Члан 2 Конвенције

цивила и цивилних објеката сматрају се све насељене зоне, укључујући избегличке логоре, па чак и конвоји избеглица на путевима.³³

У групу општих ограничења начина ратовања могла би се коначно уврстити и позната **Мартенсова клаузула** чија је основна функција да омогући попуњавање празнина у кодификованом међународном хуманитарном праву. Пракса показује да се војна технологија много брже развија од њеног уговорног регулисања на међународном плану. Стога је немогуће у датом тренутку уредити и забранити све начине ратовања који су се у међувремену појавили, тако да су међународни уговори увек бар један рат иза напредка војне технике.³⁴

У случајевима када постоје празнине у писаном праву на сцену ступа Мартенсова клаузула која значи да начини ратовања чије коришћење није регулисано, односно забрањено нису самим тим допуштени. Њихову законитост тада треба ценити на основу три критеријума која поставља ова клаузула, а то су: обичаји установљени међу цивилизованим народима, закони човечности и захтеви јавне свести.³⁵ Према томе, сматраће се недопуштеним сви начини борбе супротни овим захтевима, без обзира на то што њихова забрана није изричито прописана међународним уговорима.

Мартенсова клаузула формулисана је на општи начин у чл. 1, став 2 Допунског протокола I који гласи: “У случајевима који нису предвиђени овим Протоколом или другим међународним споразумима, грађанска лица и борци остају под заштитом и дејством начела међународног права која произилазе из установљених обичаја, начела човечности и захтева јавне свести”. Не помињући изричито клаузулу, Протокол ово опште правило ближе разрађује у односу на нове начине ратовања (чл.36). Државе су, наиме, дужне да код проучавања,

33 F.Kalshoven, L.Zegveld, Constraints on the Waiving of War, Geneva, 2001, pp.102-103.

34 P.Kirsh, Customary International Humanitarian Law, its Enforcement, and the Role of the International Criminal Court, Custom as a Source of International Humanitarian Law, L.Maybee, B.Chakka ed., Proceedings of the Conference to Mark the Publication of the ICRC Study “Customary International Humanitarian Law”, New Delhi, 2005, p.80.

35 A.Cassese, The Martens Clause, Half a Loaf or Simly Pie in Sky?, European Journal of International Law, 2000, no 1, pp.194-196; T.Meron, The Martens Clause, principles of Humanity and Dictates of Public Conscience, American Journal of International law, 2000, no 1, p.87; З.Радивојевић, Мартенсова клаузула у јуриспруденцији Међународног суда правде, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2000/2001, стр.53-55.

усавршавања, прибављања или прихватања нових начина борба воде рачуна да употреба будућих и непознатих метода, који ће бити плод нових научних достигнућа и технолошког напретка, не буде у неким или свим околностима забрањена било којим примењивим правилом међународног права.

Наведена одредба има далекосежан правни значај. Она унапред лишава стране у сукобу могућности да се позивају на чињеницу да позитивно међународно хуманитарно право о неком новом начину борбе не каже ништа, јер у доба формулисања правила није било познато, па је због тога наводно његова употреба правно допуштена.³⁶ У тој смислу Мартенсова клаузула представља ефикасно средство и могућу брану брзом развоју војне технологије и коришћењу претерано штетних и опасних метода ратовања који се могу појавити у будућности.

IV ПОСЕБНЕ ЗАБРАНЕ

Посебне забране у избору начина борбе највећим делом потичу и свој извор имају у правилима међународног обичајног права. Преузимајући их и прецизирајући њихову садржину и домашај, кодификациони уговори из области међународног хуманитарног права су постепено ширили круг забрањених метода борбе у складу са појавом нових техника ратовања. Међутим, забране првобитно установљене уговорним путем, данас су најшире прихваћене у међународној заједници, тако да везују државе независно од прихватања конкретног уговора којим су уведене.

Опсежна студија обичајног међународног хуманитарног права, коју је израдио Међународни комитет Црвеног крста 2005. године, показала је да огромна већина тих забрана несумњиво има статус обичајних норми. Штавише, оне су примењиве не само у међународним, већ и у унутрашњим, односно немеђународним оружаним сукобима³⁷.

³⁶ К.Обрадовић, *op.cit*, стр.175.

³⁷ Видети: *Customary International Humanitarian Law*, J.M.Henckaerts, L.Doswald-Beck, Vol. I: Rules, Cambridge, 2005, pp.161-233.

1. Перфидија

Међу забрањеним методима борбе на првом месту налази се перфидија. Старо је и општеприхваћено правило да је зараћеним странама забрањено коришћење нечасних, издајничких и подмуклих поступака. Традиционално обичајно ратно право сматрало је такво поступање недозвољеним начином ратовања. У писаном облику перфидија је по први пут дефинисана у Упутствима војсци Сједињених Америчких Држава у рату од 1863. године где, између осталог, стоји да се перфидним сматра свако поступање које поткопава темеље поверења између страна у рату.³⁸

Уговорна забрана перфидије на међународном плану садржана је у Хашком правилнику. Овај акт нарочито забрањује “вероломно убијање или рањавање лица која припадају непријатељском народу и војсци” (чл. 23, став 1, тачка б), али не даје дефиницију перфидије. Тај недостатак у кодификованом праву отклоњен је усвајањем Допунског протокола I који потврђује основно правило да је “забрањено убијање, рањавање или заробљавање противника прибегавањем перфидним поступцима”. Упоредјујући ову одредбу са са Хашким правилником, може уочити да је сада забрана перфидних поступака допуњена и проширена на заробљавање непријатеља.

Протокол, међутим, иде корак даље у настојању да дефинише перфидију појмовима који су довољно јасни и прецизни за примену у пракси. Према прихваћеној дефиницији перфидијом се сматрају “акти којима се улива поверење противнику како би га навели да верује да има право на заштиту или обавезу да прихвати заштиту по правилима међународног права која се примењују у оружаном сукобу, са намером да се то поверење изневери” (чл.37, став 1).

Из ове дефиниције могла би се извести два основна елемента неопходна за постојање перфидије. Први се своди на задобијање поверења противника са намером да се оно изневери. У питању је заправо злоупотреба поверења која се своди на то да се противник учини неопрезним са циљем да потом буде убијен, рањен или заробљен. То значи да сама радња којим је поверење противника изневерено

³⁸ Више о томе: R.S.Hartigan, Lieber's Code and the Laws of War, Chicago, 1983, pp.4-40.

није забрањена, већ она таква постаје само ако је повезана са актима убиства, рањавања или заробљавања противника. Други елемент без кога нема префидије тиче се поверења противника које се мора односити на заштиту према правилима међународног хуманитарног права. Овде, дакле, није реч о поверењу у општем смислу, већ само о веровању противника да слободно може да учини одређени акт, јер га на то овлашћује одређено правило права оружаних сукоба или да је, пак, у складу са тим правом, дужан да такав акт учини³⁹.

Као типични примери перфидних поступака наведени су: а) претварање да се намерава преговарати под заставом примирја или предаје; б) претварање да је неко рањен или болестан, те неспособан за борбу; в) претварање да је неко цивил и да има статус неборца на кога се не сме отварати ватра; и г) претварање да се има заштићени статус коришћењем знакова, амблема или униформи Уједињених нација, неутралних и других држава које нису стране у сукобу.

За разлику од перфидије, ратна лукавства нису забрањена међународним хуманитарним правом. Најстарији правни извори потврђују да су се ратна лукавства одувек сматрала законитим методом ратовања. Обично се под њима подразумевају разни облици изненађења који су управљени на стицање тактичке предности у борби, а не на подмукло убијање, рањавање или заробљавање непријатеља⁴⁰.

Хашки правилник потврђује ово правило изричитом одредбом у којој се каже да су ратна лукавства допуштена (чл.24). Овај акт, међутим, не дефинише ратна лукавства, што је у пракси стварало тешкоће приликом њиховог разграничења у односу на перфидију. Недостатак дефиниције поново је отклоњен Допунским протоколом I који одређује ратна лукавства као "радње намењене да обману противника или да га наведу на несмотреност, али које не крше ниједно правило међународног права које се примењује у оружаном сукобу и нису перфидне, јер не уливају поверење противнику у погледу заштите по том праву". У својству примера наведени су: коришћење камуфлаже и мамаца у виду лажних војних циљева, лажне војне операције и погрешне информације (чл. 37, став 2).

39 F.Kalshoven, L.Zegveld, op.cit., p.93.

40 Б.Јанковић, З.Радивојевић, op.cit., стр.478-479.

Након усвајања ове дефиниције линија разликовања између ратних лукастава и перфидије постаје много јаснија. По међународном хуманитарном праву допуштено је користити методе борбе којима ће се преварити противник и навести да се понаша неопрезно и небрижно. Међутим, забрањено је да овај метод борбе буде употребљен за стварање поверења код противника да је такав његов неопрезан поступак условљен заштитом коју му пружа право оружаних сукоба⁴¹.

2. Ускраћивање милости

Ускраћивање милости улази у круг метода борбе које међународно ратно правно од самог настанка сматра незаконитим. Још је Хашким правилником било забрањено објавити да се никоме неће поштедети живот (чл.23, став 1, тачка г). То значи да није дозвољено унапред одрицати милост противнику. Допунски протокол I преузима то правило и разрађује га кроз неколико конкретних забрана (чл.40). Наиме, овај акт посебно забрањује изрицање наредби да не сме бити преживелих, претњу противнику у том смислу и вођење непријатељстава на тој основи.

Ове забране се углавном односе на старешине вишег ранга у војној хијерархији који би могли издавати такве наредбе. Исти је случај са претњом да неће бити преживелих која може бити упућена непосредно непријатељу или преко средстава јавног информисања у оквиру ратне пропаганде. Коначно, забрањено је водити борбена дејства у којима нема заробљеника и рањеника противничке стране, већ се сви они после борбе ликвидирају⁴².

3. Злоупотреба признатих знакова и националних амблема

Међународно хуманитарно право забрањује злоупотребу две врсте ознака које се користе приликом извођења војних операција. Пре свега, та забрана се односи на непрописну употребу међународно признатих знакова. Према Хашком правилнику забрањено је употребљавати противно правилима заставу парламентарара и знаке разликовања предвиђене Женевском конвенцијом (чл. 23, став 1, тачка ђ), тј. знак Црвеног крста или полумесеца на белој позадини.

41 З.Вучинић, Међународно ратно и хуманитарно право, Београд, 2006, стр.182.

42 К.Обрадовић, *op.cit.*, стр. 216.

Допунски протокол I ову забрану проширује (чл.38) на непрописно коришћење свих осталих ознака које су признате другим конвенцијама и правилима међународног права, као и знакове и амблем Уједињених нација. Тако се, између осталог, забрањује злоупотреба заставе примирја (бела застава која указује на спремност за преговоре), заштитни амблем културних добара (штит заострен при дну, подељен на четири унакрсна дела обојена плаво и бело), друге међународно признате амблеме (за инсталације које садрже опасне силе или за разне заштићене зоне) или сигнале заштите (светлосне ракете којима се тражи помоћ или слично). Кад је реч о знаку разликовања Уједињених нација, забрањено је користити њене ознаке, заставу и амблеме, осим на начин који је одобрила сама организација у складу са сопственим правилима о њиховој употреби.

Друга група забрана односи се на националне амблеме неутралних држава или држава које не учествују у сукобу, али исто тако и противничке стране. Хашки правилник није садржао забрану употребе ознака неутралних држава или других земаља које не узимају непосредно учешће у непријатељствима. Она је уведена тек Допунским протоколом I који изричито забрањује злоупотребу и лажно коришћење заставе, војних амблема, ознака или униформе неутралних или других држава које нису стране у сукобу (чл.39, став 1).

Кад су у питању национални амблеми зараћених држава, Хашки правилник потврђује постојеће обичајно правило према коме је забрањена непрописна употреба државне заставе или непријатељске војне ознаке и униформе (чл.23, став 1, тачка ђ). Та одредба нашла је место у Допунском протоколу I, али уз прецизирање да је забрањено користити се националним амблемима противничке стране “за време напада или са циљем одбране, подстицања, заштите или ометања војне операције” (чл.39, став 2).

Осим наведених случајева, забрана злоупотребе непријатељских ознака трпи још два значајна ограничења. Прво се тиче шпијунаже у непријатељској униформи која није забрањени начин ратовања. Мада шпијун ухваћен на делу од непријатеља подлеже кривичној одговорности по унутрашњем праву те земље, опште је признато да

коришћење униформе противникових оружаних снага само по себи не представља злоупотребу или повреду правила међународног права⁴³.

Друго ограничење односи се на употребу непријатељске заставе као законити метод ратовања у поморском оружаном сукобу. Наиме, у пракси ратова на мору створено је обичајно правило које у одређеним ситуацијама дозвољава да ратни бродови користе лажну заставу. Они обично том виду ратног лукавства прибегавају да би се приближили непријатељу или измакли гоњењу. Међутим, у случају напада и то непосредно пре отварања ватре ратни брод је дужан да истакне своју заставу. Напад извршен под туђом заставом није допуштен и сматра се перфидним поступком⁴⁴.

4. Убијање или рањавање непријатеља онеспособљеног за борбу

Убиство или рањавање непријатељског војника који је није у стању да се брани или је одустао од борбе (*hors de combat*) одувек се сматрало недопуштеним начином ратовања. То правило обичајног ратног права утврђено је Хашким правилником који забрањује убијање или рањавање непријатеља који се, пошто је положио оружје или остао без средстава за одбрану, безусловно предао (чл.23, став 1, тачка в). Не помињући изричито такву забрану III Женевска конвенција налаже (чл.4) да се са ратним заробљеницима човечно поступа када падну под власт непријатеља.

Допунски протокол I даље развија обавезу заштите непријатеља прописујући да предмет напада не сме бити лице онеспособљено за борбу. У ову категорију спадају: а) лица у власти противничке стране, тј. ратни заробљеници; б) лица која јасно изразе намеру да се предају (одбацивањем оружја или подизањем руку); лица у бесвесном стању или рањена и болесна која очигледно нису у стању да се бране (чл.41).

Противник онеспособљен за борбу ужива заштиту само под условом да се уздржава од сваког непријатељског акта или да не покушава да побегне. Према томе, да би им се поштедео живот или

⁴³ Став 3 чл. 39 Протокола то правило изричито потврђује. Видети: F.Kalshoven, L.Zegveld, *op.cit.*, p.94.

⁴⁴ D.Fleck, *Ruses of War and Prohibition of Perfidy*, *Revue de droit penale militaire et droit de la guerre*, 1974, no2, pp.274.

сачувало здравље они не смеју прибећи употреби силе или бекству. У супротном, противник у чијој се власти налазе има право да против њих употреби оружје да би се себе заштитио од погибије и рањавања или да би спречио бекство.

5. Напад на лица која су напустила погођени ваздухоплов

За разлику од претходних, правило о забрани напада на лица која покушавају да се спасу искакањем падобраном из погођеног ваздухоплова новијег је порекла. У време усвајања Хашког правилника таква ситуације није уопште била регулисана ратним правом, будући да је ратно ваздухопловство било у повоју. Између два светска рата предложено је да се у оквиру кодификације правила ваздушног ратовања унесе таква забрана, али због неспремности државе она није званично спроведена⁴⁵. До усвајања Допунског протокола I, када је она коначно уведена, сматрало се допуштеним отворити ватру на посаду која искаче из обореног авиона, посебно ако пада на подрује под контролом властите стране и због тога неће моћи да буде заробљена.

Протокол изричито забрањује напад на лица која су напустила погођени ваздухоплов не само за време спуштања, већ и када се приземље на територију (чл. 42). Притом није од правног значаја да ли су се спустила на територију коју контролише њихова сопствена или противничка страна. У првом случају забрана напада се оправдава њиховом онеспособљеношћу за борбу током искакања без обзира на то што ће вероватно поново директно учествовати у непријатељствима. Уколико се спусте на територију под контролом противничке стране мора им се пружити могућност да се предају пре него што постану предмет напада, под условом да не покушавају да се одбране од заробљавања.

Међутим, забрана напада не важи за ваздушно- десантне јединице. Оне могу бити предмет напада чак и за време док падобраном

⁴⁵ Комитет експерата израдио је 1922. године у Хагу Нацрт кодекса за регулисање ваздушног рата. Кодекс је сачињен по узору на Хашки правилник о законима и обичајима сувоземног рата и познат је под називом Хашка правила о ваздушном рату. Имао је укупно 62 члана и садржао је више изричитих забрана или мера предострожности које се морају предузимати приликом ваздушних напада. Међу њима се у чл.20 налазило правило које је забрањивало напад на посаду која искаче из погођеног авиона. Више о томе: К.Обрадовић, *op.cit.*, стр.102-103 и 218-219.

искачу из погођеног ваздухоплова. Када се приземље на подручје које контролише противничка страна припадници ових јединица имају положај бораца са свим правима и обавезама која из таквог статуса произилазе.

6. Уништавање, заплена и пљачка непријатељске имовине

Уништавање и заплена непријатељске имовине од давнина је сматрана недопуштеним начином ратовања. Хашки правилник изричито забрањује да се уништава или плени непријатељска имовина осим ако се не ради о војној потреби која би то императивно налагала (чл. 23, став 1, тачка е). Ова забрана, дакле, није апсолутна, већ је условљена војном потребом која може да оправда коришћење таквог начина борбе.

У ратном праву забрањена је и пљачка непријатељске имовине. Хашки правилник забрањује да се препусти пљачки град или место, чак и када је заузето на јуриш (чл. 28). Исто правило садржи IX Хашка конвенција о бомбардовању од стране поморских снага у рату (чл.7). Забрана је унета у писано право зато што је раније била пракса да се борцима, као својеврсна награда за исказану храброст, дозволи пљачка места заузетог на јуриш. Током времена тај обичај је докинут, а пљачка почела да се третира као ратни злочин чији се извршиоци кажњавају на основу међународног ратног права⁴⁶.

Од пљачке непријатељске имовине треба разликовати ратни плен чије је коришћење дозвољен начин ратовања уз услов да то налаже војна потреба. Као ратни плен сматра се узета покретна имовина непријатеља која се нађе на ратишту. Овде спадају сва јавна покретна добра, а посебно средства намењена војној сврси која могу да буду на било који начин од ратне користи. Други услов који се захтева је да су ова добра затечена на ратишту. По правилу то су оружје, муниција, војна опрема, средства превоза, документација, картије од вредности и друге ствари противничке стране које служе за наведену сврху.

Предмети који спаду у ратни плен постају својина државе, а никако војних јединица или бораца који су их запленили. Они морају бити прикупљени и предати надлежном органу. Личне и породичне

⁴⁶ З.Вучинић, *op.cit.*, стр.183.

ствари погинулих и рањених бораца не сматрају се ратним пленом. Њихово присвајање представљало би пљачку у смислу ратног права⁴⁷. Ни предмети за личну употребу ратних заробљеника не могу се узимати као ратни плен. Они остају у њиховом поседу и не могу им се одузимати током трајања заробљеништва.

7. Репресалије против заштићених лица и објеката

Прибегавање репресалијама у рату одувек је сматрано дозвољеним методом вођења борбе. Оне су установа обичајног ратног права којом се служи једна страна у оружаном сукобу да би наношењем штете противничкој страни заштитила или остварила свој војни интерес. У питању је облик самопомоћи коме прибегавају државе у условима несавршености међународног права да би принудиле другу страну у сукобу која крши неку међународну обавезу да поштује право. Овде се на неправу противника одговара неправом да би се остварила владавина права⁴⁸.

У кодификованом међународном хуманитарном праву не постоји апсолутна забрана репресалија. Оне се могу користити једино и искључиво према борцима и војним објектима. Међутим, репресалијама се може прибећи тек у крајњој нужди пошто су исцрпљена сва друга средства и противник обавештен о њиховом коришћењу ако не престане са кршењем међународног права. Одлуку о њима може донети само највиша власт стране у сукобу и морају престати чим постигну свој циљ. Уз то, оне морају у сваком случају бити пропорционалне и не смеју вређати законе човечности⁴⁹.

Иако нема опште забране, међународно хуманитарно право забрањује прибегавање репресалијама против одређених категорија заштићених лица и објеката. Женевска конвенција из 1929. године први је уговор који садржи такву забрану у односу на ратне заробљенике⁵⁰.

47 Више о томе: Г.Перацић, *op.cit.*, стр.152-153.

48 J.Andrassy, *Међународно право*, Загреб, 1987, стр.555; Б.Јанковић, З.Радивојевић, *op.cit.*, стр.452-453; К.Обрадовић, *op.cit.*, стр.219-220.

49 Више о томе: М.Старчевић, *Репресалије у оружаном сукобу*, Београд, 1991, стр. 25-52.

50 Comité international de la Croix-Rouge, *Commentaires, Convention I, Genève, 1952*, p.386.

Међународне конвенције које су потом закључене у овој области предвиђају као нарочито забрањене: репресалије против рањеника, болесника, санитетског особља, зграда и материјала; репресалије против рањеника, болесника, бродоломника, особља бродова и материјала; репресалије према цивилним лицима и њиховој имовини⁵¹; и репресалије против установа намењених науци, уметности, васпитању или хуманитарним или верским сврхама⁵².

Допунски протокол I овој листи додаје још неке посебно забрањене репресалије према цивилном становништву уопште и цивилним добрима (чл. 54 и 56). Овим актом нарочито су забрањене репресалије против посебно заштићених цивилних објеката, као што су објекти неопходни за опстанак цивилног становништва и грађевине или инсталације које садрже опасне силе (броне, насипи и нуклеарне електране за производњу енергије).

8. Други забрањени начини борбе

У међународном хуманитарном праву постоје још неки забрањени начини борбе који нису тако детаљно регулисани. Неки од њих су старијег порекла и своје изворе имају у првим кодификованим правилима ратног права, док су други забрањени тек у новије време као последица настојања савремене међународне заједнице да се уговорним путем спречи злоупотреба достигнућа модерне ратне технике.

Још је Хашким правилником било забрањено присиљавање држављана противничке стране да узимају учешће у ратним операцијама против сопствене земље. **Забрана принудне службе** протезала се и на лица која су пре почетка рата била у служби те стране (чл.23, став 2). Иста забрана се подједнако односи на ратне заробљенике и лица на окупираној територији. Присиљавање ратног заробљеника да служи у оружаним снагама непријатељске стране сматра се тешком повредом III Женевске конвенције (чл. 130). С друге стране, IV Женевска конвенција (чл.51), предвиђа да окупациона сила не сме да принуђује

51 Чланови 46 I Женевске конвенције, 47 II Женевске конвенције, 13 III Женевске конвенције и 33 IV Женевске конвенције.

52 Члан 4, став 4 Хашке конвенције о заштити културних добара у случају оружаног сукоба од 1954. године; за текст: Службени лист ФНРЈ, међународни уговори, бр.4/1956.

цивилна лица да служе у њеним оружаним снагама. Забрањен је и сваки притисак и пропаганда којима је циљ добровољно приступање тим снагама.

Забрана узимања талаца није новина на подручју кодификованог међународног хуманитарног права. Предвиђена је заједничким чл. 3 Женевских конвенција који забрањује да се лица која не учествују непосредно у непријатељствима узимају као таоци у свако доба и у сваком оружаном сукобу, укључујући сукобе који немају међународни карактер. Та забрана поновљена је у IV Женевској конвенцији (чл. 34) у односу на грађанска лица. Допунски протокол I (чл. 75) изричито забрањује узимање талаца у свако време и на сваком месту у оквиру основних гаранција које се дају цивилима под влашћу противника.

Као метод ратовања **депортација** цивилног становништва са окупираних територија у циљу њиховог истребљења масовно је коришћена у току Другог светског рата. Због овог трагичног искуства IV Женевска конвенција (чл.49) изричито забрањује спровођење масовних или појединачних принудних пресељења, као и прогоне изван окупиране територије на окупирану или неокупирану територију било које државе. Дозвољена су само привремена пресељења и евакуације унутар окупиране територије ако то захтева безбедност становништва или императивна војна потреба. У исто време, забрањена је депортација и пресељавање сопственог становништва на окупирану територију. Допунски протокол II важност забране депортације проширује и на немеђународне оружане сукобе. Овај акт (чл.17) предвиђа да не може бити наређено премештање цивилног становништва из разлога у вези са сукобом, као и да цивили не смеју бити присиљени да напусте своју територију.

Изнуривање глађу цивилног становништва представља нови начин борбе непознат у традиционалном ратном праву. Забрана његовог коришћења уведена је Допунским протоколом I који је иначе регулише у склопу посебне заштите објектата неопходних за преживљавање цивилног становништва (чл.54). Као такви поименице се наводе: намирнице, пољопривредне области за производњу хране, жетва, жива стока, инсталације пијаће воде, залихе воде и постројења за наводњавање. Протокол на општи начин забрањује напад, уништавање, уклањање или чињење некорисним таквих објектата под условом да се

ради о изричитој намери да се становништво лиши тих неопходних извора за преживљавање. Међутим, ова забрана није апсолутне природе. Изузетно се допушта напад ако противничка страна објекте искључиво користи за снабдевање припадника својих оружаних снага или су од директне помоћи војној акцији. Па ипак, и у том случају они се не смеју нападати ако се може очекивати да ће њихово уништавање изазвати гладовање цивилног становништва или ће га натерати да напусти одређену област.

Терор је још један начин ратовања чија је забрана уведена Допунским протоколом I (чл. 51, став 2). Односи на цивилно становништво које не само да се не сме нападати, већ је забрањено претити таквим нападима у циљу ширења терора међу становништвом.

Кршење посебних забрана у избору начина борбе представља ратни злочин по међународном праву. Неки уговори из области међународног хуманитарног права те злочине квалификују као тешке или озбиљне повреде својих одредаба. Повреда правила о забрањеним начинима борбе има за последицу међународну одговорност државе и појединица. Одговорност државе је грађанскоправног карактера и своди се на обавезу накнаде проузроковане штете. Појединци су, пак, кривично одговорни по међународном праву и може им бити суђено пред међународним или националним судовима.

Резиме

Међународно право од давнина садржи норме које забрањују одређене начине борбе и спречавају да се ратовање изроди у несврнисходно и подмукло убијање. По свом карактеру забране у избору начина борбе могу бити опште и посебне. Прва врста ограничења изражава кроз неколико основних правила која се сматрају руководним начелима међународног хуманитарног права. У ред таквих правних принципа спадају: начело да је слабљење војне снаге непријатеља једини законити циљ рата, принцип да стране у сукобу немају неограничено право на избор начина ратовања, забрана начина борбе којима се проузрокују сувишне повреде и непотребне патње, забрана начина борбе којима се проузрокују оштећења животне средине, забрана коришћења неселективних начина борбе и Мартенсова клаузула.

Посебне забране садрже прецизна упутства борцима о томе како се не сме поступити у извођењу конкретних борбених дејстава. Као начини ратовања посебно су забрањени: перфидија, ускраћивање милости, злоупотреба међународно признатих знакова и националних амблема, убијање или рањавање непријатеља онеспособљеног за борбу, напад на лица која су напустила погођени ваздухоплов, уништавање, заплена и пљачка непријатељске имовине, репресалије против заштићених лица и објеката, принудна служба, узимање талаца, депортација, изнуривање глађу и терор.

Повреда правила о забрањеним начинима борбе представља ратни злочин по међународном праву и квалификује се као тешка или озбиљна повреда одредаба међународног хуманитарног права. Кршење посебних забрана у избору начина борбе има за последицу међународну одговорност државе и појединаца. Одговорност држава је грађанског карактера и своди се на обавезу накнада проузроковане штете. Појединци су кривично одговорни по међународном праву и може им бити суђено пред међународним и националним судовима.

Prof. Zoran Radivojević, LL.D.
Full Professor
Faculty of Law, University of Niš

FORBIDDEN METHODS OF COMBAT IN THE INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Summary

International law has always included norms prohibiting certain methods of combat and preventing the warfare to turn into an unreasonable and perfidious killing. In terms of choosing the method of combat, these prohibitions may be general and special. The general prohibitions are stipulated in several basic rules which are considered to be the governing principles of International Humanitarian Law. These principles include: the principle that the weakening of the enemy's military force is the only

legitimate goal of warfare; the principle that the states involved in an armed conflict do not have an unlimited freedom of choice concerning the methods of warfare; prohibition of the methods of combat causing superfluous injuries and unnecessary suffering; prohibition of the methods of combat causing damage to the environment; prohibition of using indiscriminating methods of combat; and the Martens Clause.

Special prohibitions include precise instructions to the combatants on how they may not act in specific combating situations. There is special prohibition on the following methods of warfare: perfidy, no quarter order, abuse of the internationally recognized signs and national emblems, killing or wounding the adversary who has been put in hors de combat, indiscriminate attacks on persons who abandoned an aircraft, destruction, seizure and pillage of the adversary's property, repressions against the protected persons and objects, belligerent's forced service, taking hostages, deportation, exhaustion by hunger and terror.

Under the International law, the violation of the rules on the prohibited methods of combat constitutes a war crime and it is qualified as a heinous or serious violation of the provisions of the International Humanitarian Law. The violation of the special prohibitions in the choice of the means of combat results in an international liability of the respective state and an individual. Under the international law, the state is subject to civil liability which implies the obligation of the state to provide compensation for the caused damage. Individuals are subject to criminal responsibility and they may stand trial before international and national courts.

Key words: *method of combat, perfidy, ruses of war, no quarter order, persons in hors de combat, pillage, booty, grave breach, war crime*